

OROSZ ILDIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN –
SOÓS KÁLMÁN – BREZOVICS LÁSZLÓ – GABÓDA BÉLA

A kárpátaljai magyar felnőttképzés és szakképzés esélyei

Bevezető

Az utóbbi évtizedben megnőtt azoknak a kutatásoknak a száma, amelyek a határon túli, és ezen belül a kárpátaljai magyarokkal foglalkoznak. A kutatások eredményei alapján megjelent publikációk és elemzések különböző oldalról világítják meg a régió kisebbségben élő magyarságának múltját, illetve jelenét. Ezen kutatások jelentős része történeti, honismereti, kultúrtörténeti és szociográfiai megközelítésből vizsgálja az érintett magyar közösséget. Ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy a magyar kisebbség helyzetét leíró munkák kevésbé, vagy csak érintőlegesen foglalkoznak a kisebbségi lét olyan fontos kérdéseivel, melyek az általános összefüggéseket a gazdasági mutatók segítségével próbálják leírni, annak ellenére, hogy a legfontosabb gazdasági, munkaerő-piaci, foglalkoztatáspolitikai folyamatok leírása elengedhetetlen az adott határon túli közösségek életének megalapozott bemutatásához.

Ez a hiány természetesen nem pótolható egyetlen felméréssel, illetve mivel a kisebbségek által lakott országok gazdasága változóban van, ennek hatására a kisebbségben élők helyzete is változik, ami a változások állandó követését kívánná meg. Jelen tanulmány összeállítása során többféle módszerrel dolgoztunk. Egyrészt összegyűjtöttük, majd a dokumentumelemzés módszerével feltártuk és leírtuk az ukrainai humán erőforrás politika, illetve a szakképzés, a felnőttképzés, az iskolai rendszeren belüli és kívüli képzés, továbbképzés és átképzés alapvető dokumentumait. Másrészt végigtekintettük a kérdésre vonatkozó magyar és nem magyar nyelvű publikációkat, illetve néhány, a közelmúltban végzett kutatásnak a kérdéskörre vonatkozó, számunkra hozzáférhető állami és nem állami adatbázisokat. Az adatok elemzésével, helyenként újraértékelésé-

vel, illetve a vizsgálatunk témájához kapcsolatos változók szerinti elemzésével a kárpátaljai általános és ezen belül a magyar lakosság munkaerőpiaci helyzetét és képzési lehetőségeit kíséreljük meg felvázolni.

A kárpátaljai magyarok képzettségi szintje

A kárpátaljai magyarok képzettsége helyzetének vizsgálata a nyolcvanas évektől kezdődött. A terület történelme kihatással volt/van a helyi magyar közösség képzettségére. Az „országváltások” egyúttal az államnelyv állandó változását, illetve az oktatási rendszer struktúrájának, a tanítandó anyag tartalmának a változását is jelentették. A „csehek alatt” (ahogy a lakosság a trianon utáni időket leírja) a boldogulás lehetősége a szlovák, de inkább a cseh nyelv ismeretéhez köthető, mert a továbbtanulási lehetőségeket inkább a Csehszlovákia belső területén működő oktatási intézmények biztosították. Kárpátalján elemi, általános iskolák, gimnáziumok és tanítóképzők működtek. A szovjet rendszerben az európai oktatási modellt felváltotta a szovjet modell. A falusi elemi, általános iskolákban, főleg a pedagógushiány miatt lassan indult el az oktatás. A pedagógusok is a megbízhatatlan kategóriába tartoztak, különösen a papnék, akik a kárpátaljai oktatásban jelentős helyet kaptak. A területen 1953-ban nyitották az első magyar nyelvű középiskolákat. Az ungvári gimnáziumok és tanítóképzők épületeiben, a könyvtárak felszámolása után, létrehozták az Ungvári Állami Egyetemet, illetve szakközépiskolákat, technikumokat, de a magyarok az orosz nyelv ismeretének hiánya miatt nem folytatták tanulmányaikat. A továbbtanulás lehetőségeit az is korlátozta, hogy a szovjet rendszer első évtizedeiben elsősorban a politikai hovatartozás számított, mintsem a tudásszint, a magyarok pedig bűnös nemzetként hátrányos helyzetbe kerültek. A nyolcvanas években – mivel kötelezővé tették – általánossá vált a középfokú végzettség, de ez az érettségi leértékelődésével és színvonal csökkenésével járt, tehát főleg statisztikai mutatót jelentett, mintsem az európai érettséginek megfelelő képzettséget. Magyar nyelvű szakképzés egészen a nyolcvanas évek végéig nem létezett, majd néhány oktatási intézményben indítottak csoportokat. Ezek helyzetéről a későbbiekben az ukrán oktatási rendszer struktúráját ismertető részben írunk.

Az 1989-es népszámlálás adatai alapján a kárpátaljai magyarság 16 százaléka elemi iskolát, 27 százalék általános iskolát, 43 százaléka középiskolát, 10 százalék szakközépiskolát és 4 százalék felsőfokú végzettséggel rendelkezett. A területen élő nemzetiségek képzettségi mutatóit az alábbi táblázat ismerteti.

1. táblázat. Az egyes kárpátaljai nemzetiségek 1000 főre kiszámított iskolázottsági mutatói az 1989. évi népszámlálási adatok alapján¹

	Felsőfokú	Befejezet- len felső- fokú	Szakközép- iskola	Közép- iskola	Általános is- kola	Elemi iskola	Összesen
Orosz	246	25	267	310	–	34	882
Ukrán	68	10	149	367	218	145	957
Szlovák	88	12	157	385	101	–	743
Magyar	37	7	98	427	264	155	988
Román	17	3	38	208	451	181	898
Cigány	–	–	7	97	431	387	922

Az ukrainai oktatási rendszer szerkezete

Mivel a szakképzés és részben a felnőttképzés szorosan kapcsolódik az ukrán oktatási rendszer egészéhez, az alábbiakban röviden áttekintjük az ukrainai oktatási rendszer főbb szintjeit.

Az ukrán Oktatási Minisztérium 1992-ben fogadta el a közoktatás koncepcióját.² A korabeli sajtóban olvasottakból kitűnt, hogy az oktatás szerkezete kapcsán két elképzelés volt érvényben: míg a nyugati megyékben szerettek volna visszatérni a régi európai oktatási szerkezethez (líceumok, gimnáziumok létrehozását, visszaállítását szorgalmazták), addig a főleg oroszok lakta keleti megyék továbbra is a kialakult szovjet oktatási rendszert kívánták megőrizni. Ez a kettősség az 1991-es Ukrán SZSZK oktatási törvényében is fellelhető, amit 1996-ban módosítottak.

¹ Forrás: Marina, V. V. (Марина, В. В.) Етнокультурный ренессанс румынов Закарпаття. In: *Матеріали науково-практичної конференції „Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті”*, Ужгород: УжДУ. 1997. 114. Migovics, I. I. (Мигович, І. І.) 1997. Проблеми соціалізації основних етносоціальних спільнот Закарпаття. In: *Матеріали науково-практичної конференції „Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті”*, Ужгород: УжДУ., 1997. 49.

² Pro koncepciju szerednyoji zagalynoosvzitnyoji skoli Ukrajini, 1992, Informacijnij zbirnik Mínyisztyersztva Narodnoji Oszviti Ukrajini, 1992 N 4: 1–8. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:15).

A törvény szerint az oktatás vertikális szerkezete a következő:

1. iskola előtti nevelés;
2. általános középfokú képzés;
3. iskolán kívüli képzés;
4. szakmai-technikai képzés;
5. felsőfokú képzés;
6. diploma utáni képzés;
7. aspirantúra;
8. doktorantúra;
9. önképzés.

Az *általános középfokú képzést* (2.) nyújtó oktató–nevelő intézetek fő típusa az általános három fokozatú középiskola. Az I. fokozat az *elemi iskola (pocsatkova skola)*, a II. fokozat az *alapiskola (osnovna skola)*, a III. fokozat *felső osztályok (sztarsa skola)*.

Úgy az Oktatási Törvény, mint a középfokú képzést szabályozó, a parlament által 1998-ban első olvasatban elfogadott törvénytervezet az általános középiskola mellett más típusú középszintű oktatási intézményt is megnevez:

- a. a *gimnáziumot* (humán szakirányú, II.-III. fokozatú tehetséggondozó oktatási intézmény);
- b. a *liceumot* (III. fokozatú természettudományi, technikai és szakirányú képzést nyújtó tehetséggondozó intézmény);
- c. a *kollégiumot* (bölcseztudományi és művészeti szakirányú III. fokozatú tehetséggondozó oktatási intézmény);
- d. a *szakosított iskolát* (II-III. fokozatú oktatási intézmény, ahol bizonyos tantárgyat vagy tantárgyakat, kiemelten oktatnak);
- e. az *iskola-internátust* (bármilyen fokozatú oktatási intézmény a hátrányos helyzetű gyerekek számára);
- f. a *szakirányú iskola-internátust* (a testi és szellemi fogyatékos gyerekek számára létrehozott különböző fokozatú oktatási intézmények);
- g. az *esti és levelező iskolát* (II-III. fokozatú oktatási intézmény azok számára, akiknek nincs lehetőségük részt venni a nappali képzésben);
- h. a *szociális rehabilitációt elősegítő iskolát* (a kiskorú törvénytértők számára létrehozott II.-III. fokozatú oktatási intézmények);
- i. a *szanatóriumi iskolát* (beteg gyerekek számára gyógykezelő intézményekben létrehozott I-III. fokozatú oktatási intézmények);

- j. az oktató–nevelő egyesületet (iskola előtti vagy iskolán kívüli és általános középiskola egyesítésével létrehozott intézmény);
- k. az oktató–nevelő komplexumokat (szakmai orientációt felvállaló különböző szintű és típusú oktatási intézmények egyesüléséből létrejött iskola);
- l. a nevelő–termelő kombinátokat (III. fokozatú, járási, városi szinten működő szakmai tájékoztatást és alapfokú szakképzést biztosító oktatási intézmény). (Zakon Ukrajini „Pro zagalynu szerednyu oszvitu, 1998: 4–5).

A teljes középfokú képzést a harmadik fokozatú iskola elvégzése jelenti. Az 1991-es törvényben az iskolakötelezettségi korhatárt 15 évben állapították meg. A törvénymódosítás szerint ismét kötelező a teljes középfokú képzés megszerzése.³

Az alapiskola után folytathatják tanulmányaikat a kétéves felső osztályokban, líceumokban, kollégiumokban vagy a korábban szakiskoláknak, szakközépiskoláknak, képzőknek, technikumoknak nevezett, szakképesítést és érettségit adó I. fokozatú felsőoktatási intézményekben. Ez utóbbi intézmények érettségit is jelentő szakoklevelet (diplomát) adnak a diákoknak.

Az *iskolán kívüli képzést* (3.) biztosító intézményekhez a sportiskolák, művészeti iskolák különböző típusai tartoznak, ahol az oktatás önkéntes alapon az oktatási időn túl folyik.⁴

A *szakmai–technikai képzés* (4.) oktatási intézményei alatt a különböző szintű szakképző intézeteket, a nagy vállalatok keretein belül működő szervezett oktatást, átképzést folytató, a munkanélküliek átképzésével foglalkozó intézeteket értik. Az intézmény elvégzése után a tanulmányaik alatt elért minősítésnek megfelelő kategóriájú szakmunkás (*kvalifikovanij robotnyik*) képesítést kaphatják a végzősök.⁵

A *felsőfokú képzést* (5.) biztosító oktatási intézményekhez tartoznak a különböző képzők, technikumok, collegek, főiskolák, konzervatóriumok, akadémiák, egyetemek. Ez azt jelenti, hogy a korábbi rendszerben létrehozott középfokú szakképzést is besorolták a felsőfokú képzéshez. A felsőoktatási intézmények státusát akkreditálásuknak megfelelően négy szintben állapították meg.

- Az *első (I.) fokozatúnak* akkreditált felsőoktatási intézményekhez a technikumok, a különböző képzők és általában érettségit is adó szakiskolák tartoznak (*Vocational and Technical Schools*).

³ Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996. 17.

⁴ Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996. 19.

⁵ Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996. 19–20.

- A második (II.) fokozattal rendelkező akkreditált felsőoktatási intézeteknek a collegek és más hasonló szintű intézetek minősülnek (*Colleges*).
- A harmadik (III.) és (IV.) fokozatúnak minősülnek az akkreditálás eredményétől függően a főiskolák, egyetemek, konzervatóriumok, akadémiák. (*Institutes, Conservatoires, Academies, Universities*).

A felsőoktatási intézmények akkreditálásuk során különböző szintnek megfelelően kaphatják meg engedélyüket. Egy felsőoktatási intézménynek lehetnek különböző fokozatú egységei, például egy IV. fokozatú egyetemen bizonyos szakok csak III. fokozatú diplomát adhatnak ki. Nagy figyelmet szentel a minisztérium az új intézmények akkreditálására. Ebben az esetben két lépcsős eljárás történik. Minden intézménynek előbb az oktatásra feljogosító engedélyt, a licenciát kell megszerezni, majd az első évfolyam kibocsátása előtt kezdeményezhető az akkreditálás.

A felsőoktatási intézmény elvégzésével a következő képesítést szerezhetik a hallgatók:

- *ifjú szakember (Molodsij Szpecialiszt – Junior Specialist)*; az I. fokozattal akkreditált intézmények által kiállított képesítés, amely az érettségi utáni legalább 2 éves képzést zár;
- *baccalaureus (Bakalavr – Bachelor)*; a legalább II. akkreditálású fokozatú intézmények végzőseinek adható, az érettségire épülő legalább 4 éves képzés után;
- *szakember, magiszter (Szpecialiszt, Magisztr-Diplom – Specialist, Master)*; a III. és IV. fokozattal bíró intézmények által kiadható képesítés. A Szpecialiszt az érettségi után 5–6 éves képzés alapján szerezhető meg, a *Magisztr-Diplom* fokozat 6 éves tanulmányi idő után.⁶

A *diploma utáni képzés* (6.) alatt Ukrajnában az alapképzettségre épülő új szakma elsajátítását, másoddiploma megszerzését, az adott alapképzettségnek megfelelő területen szerzett ismeretek bővítését, az internaturát értik, amit a felsőoktatási intézetekben, akadémiákon, vagy külön erre a célra létrehozott továbbképző és átképző intézetekben, tudományos kutatóközpontokban szerezhetnek.

Az *aspirantúra és doktorantúra* (7., 8.) intézményi kereteiről nem rendelkezik az oktatási törvény, csak megállapítja, hogy az egyes felsőoktatási intézmé-

⁶ Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996.

2. táblázat. A kárpátaljai I-II. fokozatú oktatási intézmények
tanulólétszáma (1994–1998).

	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98
1. Kárpátaljai Erdőipari Technikum	1004	1021	1019	939
2. Szolyvai Technikai College	1591	1505	1364	1226
3. Munkácsi Szovhoz-technikum	939	918	794	800
4. Huszti Egészségügyi Szakközépiskola	724	722	707	675
5. Mezősgorjcei Egészségügy Szakközépiskola	331	325	324	330
6. Beregszászi Egészségügy Szakközépiskola	807	791	821	796
7. Munkácsi Tanítóképző	1106	1034	1036	1007
8. Kárpátaljai Gépipari Technikum	395	331	281	255
9. Ungvári Kereskedelmi Technikum	946	762	726	717
10. Ungvári Zádor Dezső Zeneművészeti Szakközépiskola	349	329	299	303
11. Ungvári Közművelődés Szakközépiskola	531	489	467	415
12. Ungvári Erdélyi Béla Művészeti College	235	230	237	248
13. Munkácsi Kereskedelmi Technikum	623	627	490	432
14. Dolhai VJakuba Felsőfokú Közgazdasági College „Bachelareatus”	356	356	326	256
15. Ungvári Elektroműszerészeti Technikum	433	419	397	-
16. Nagyszőlősi Politechnikai Technikum	757	647	596	-
Összesen:	11124	10506	9884	8399

nyek, tudományos intézetek szakosított tudományos tanácsa az Ukrán Minisztertanács által meghatározott megfelelő eljárás lebonyolítása után a *tudományok kandidátusa (Kandidat nauk)*, és a *tudományok doktora (Doktor nauk)* fokozatokat adhatja az arra érdemeseknek.⁷

Az *önképzés* (9.) rendszerén az állam, különböző vállalatok, szervezetek, egyesületek, intézetek által létrehozott népfőiskolák, könyvtárak, központok, TV- és rádióadások rendszerét és az általuk nyújtott képzésben való részvételt érthetjük.⁸

Iskolarendszeren belüli magyar nyelvű oktatás, szakképzés és felsőfokú képzés

Kárpátalján az 1997/98-as tanévtől kezdve lényegi változás a szakképző intézetek rendszerében nem történt, 16 szakképzőnek minősíthető oktatási intézmény működik. Az állami gazdaság mélyrepülése arra ösztönözte a vezetést, hogy racionálissá tegye azok működését, ami az intézmények integrálását, vagyis összevonását jelentette. Az intézmények listáját és tanulólétszámának alakulását az 1994–1998-as esztendőkből az alábbi táblázat tükrözi. (Lásd a következő oldalon.)

A Kárpátalján 1998-ban működő 16 I-II. fokozatú felsőoktatási intézmény közül ötben folyt magyar nyelvű képzés: Munkácsi Tanítóképző, Beregszászi Egészségügyi Szakiskola, Beregszászi 11. sz. Szakközépiskola, Jánosi Mezőgazdasági Líceum, Ungvári Közművelődési Szakiskola. Az iskolákban tanuló magyar nemzetiségűek száma az 1997/98-as tanévben 778 volt, közülük 636 magyar tagozatra jár.⁹ A következő 1998/99-es tanévben a tanulólétszám a 3. táblázat szerint módosult. Megállapítható, hogy a beiskolázás a magyar csoportokban egy év alatt majdnem százszal csökkent.

Az intézmények közül a legrégebbi magyar csoportokat is működtető intézet a Munkácsi Tanítóképző, amely Huszton működött, majd gyakorlóiskola híján, 1950-ben áthelyezték Munkácsra. Az Ungvári Állami Egyetem magyar tan-székének megalakításáig ez volt az egyetlen magyar nyelvű továbbtanulási lehetőség Kárpátalján. A tanítóképzőben tanítói, óvónői és zenepedagógus szak működik. A tanulmányi idő az általános iskola kilencedik osztálya után 4 év.

Az intézményben az 1997/98-as tanévben 900 diák tanult, a következő szakonkénti megoszlásban: tanítói - 600 fő, óvónői - 200 fő, zenepedagógiai -

⁷ Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996. 16.

⁸ Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996. 24.

⁹ Gabóda Béla, 1998.

3. táblázat. A kárpátaljai szakmunkásképző intézményekben
(részben) magyarul tanuló diákok (1998/99)

	I.	II.	III.	IV.	Összesen
Beregszászi 11. Sz. Szakiskola	36	52	79	–	167
Beregszászi Egészségügyi Szakiskola	19	27	24	23	93
Munkácsi Mezőgazdasági Technikum Jánosi tagozata	–	24	35	21	80
Ungvári Közművelődési Szakiskola	11	11	17	25	64
Munkácsi Tanító- és Óvónőképző	26	25	45	47	143
Összesen	92	139	200	116	547

100 fő. A magyar nemzetiségű diákok száma 180, közülük magyar tagozaton 152 tanulnak, és szakonkénti megoszlása a következő: tanító - 100 fő, óvónő - 43, zenepedagógus - 9. Az intézményben a tandíjat fizetők száma 600, ebből 100 magyar nemzetiségű. A 156 pedagógusból 35-en magyarul is tanítanak. A tantárgyak oktatása a magyar csoportokban anyanyelven történik, kivéve a pedagógiát és a pszichológiát. Ez előrelépést jelent, hiszen korábban csak a matematikát és a magyart tanították anyanyelven.¹⁰

A Beregszászi 11. számú szakközépiskolát 1997-ben vonták össze a 18. számú ruhaipari szakközépiskolával, melyet 1947-ben alapítottak. Ez utóbbi intézményben 1989-től működnek magyar csoportok. Az iskolában a tanulmányi idő a kilencedik osztály után 3 év, a diákokat felvételi beszélgetés alapján veszik fel. Az intézményben ruhakészítő, szabász, pék-cukrász, pincér (bárpincér), asztalos, szobafestő-mázoló, vízvezeték-szerelő és gázhegesztő szakmát tanulhatnak. Három szakon, a ruhakészítő, vízvezeték-szerelő és hegesztő, illetve a szobafestő-mázoló szakokon magyarul is tanulhatnak a diákok. Az intézményben 225 magyar nemzetiségű tanul, közülük 199-en a magyar csoportokban. A magyar tagozaton mind a közismereti, mind a szaktárgyakat anyanyelven oktatja a 79 tagú kollektíva 24 tanára. Magas a magyar tanulók száma az asztalos szakon, ami indokoltá tehetné a magyar csoport létét.¹¹

¹⁰ Gabóda, 1998, 10.

¹¹ Gabóda, 1998 :3–4. Megjegyzendő még, hogy a szakközépiskola 1998/99-es tanévi felvételi tájékoztatója a kárpátaljai magyar sajtóban úgy jelent meg, hogy „kifelejtették” a magyarul tanulható szakok közül a jelentkezők körében éveken keresztül legnépszerűbbet, a ru-

A Jánosi Mezőgazdasági Líceumot 1996. szeptember elsején nyitották meg. Az alapkiskola elvégzése után sikeres felvételi esetén tanulhatnak itt a gazdaszóny-képzőben (varrás, szabászat, mezőgazdasági alapismeretek, gépírás, könyvelést magába foglaló) és farmer-képzőben (gépszerelő és villanyhegesztő, C kategóriás gépkocsivezetői, mezőgazdasági erő- és munkagépkezelő ismereteket adó) szakokon. Az intézményben működött a Munkácsi Mezőgazdasági Technikum kihelyezett tagozata. Ide érettségivel rendelkezők felvételizhetnek, a tanulmányi idő 2,5 év és farmerképzést biztosít hallgatóinak. Az oktatás magyar nyelven folyik minden szak és tantárgy esetében, az oktatás tandíjmentes, 22 pedagógus látja el a képzést. 83 tanuló jár az intézménybe, mindnyájan a Beregszászi Járásból.

A Munkácsi Mezőgazdasági Technikum az 1999/2000 tanévtől kezdve a jánosi kihelyezett tagozatát átvitte Munkácsra, ami azzal magyarázható, hogy csökkentették az államilag beiskolázható tanulói létszámot és a munkácsi tantestület állását így szerették volna megtartani. Az összevonás azt is eredményezte, hogy a magyar közegből és a magyar tanárok keze alól átkerültek egy más közegbe, ahol a tanítandó tantárgyak csekély hányadát tanulhatják csak anyanyelven.

Az Ungvári Közművelődési Szakközépiskolát több mint 50 éve nyitották Huszton, majd 1985-ben vitték át Ungvárra. 1990 óta van magyar tagozata, ahol népművelőket képeznek az ének-karmester, koreográfus, népzene, fúvószene, rendezői, könyvtáros szakokon. A könyvtárosi szakon kívül, ahová érettségi után lehet jelentkezni mindegyikre a 9. osztály után nyerhetnek felvételt a jelentkezők, illetve érettségivel a 2. évfolyamra iskolázzák be a felvett nyert hallgatókat. A zenei képzésre alapkövetelmény az alapfokú zeneiskolai bizonyítvány is. Az intézményben tanuló magyarok száma 80 fő, ebből 62 a magyar tagozatra jár, és közülük 27 tandíjas, tehát önköltséges hallgató. A tanári kar 110 pedagógusából 22-en vállalnak órát a magyar tagozaton. A hallgatók a terület magyarlakta járásaiból verbuválódnak.¹²

A Beregszászi Egészségügyi Szakközépiskola, vagy ahogy a nép száján él, a „Felcseriskola” a terület egyik legnépszerűbb intézménye, legalábbis a magyarok körében. Az iskola 1945 óta működik a városban. Az intézményben ápolónői, felcseri, szülésznői képesítést lehet szerezni. Az első kettőre

hakészítőit. A KMPSZ kérésére az intézmény vezetője azt a felvilágosítást adta, hogy véletlenül ez a félmondat kimaradt a magyar tájékoztatóból, de az ukrán sajtóban már helyesen jelentették meg. Úgy tűnik, ez esetben a székely lány esete áll fenn, vagyis adok is, meg nem is. Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy az igazgató még májusban elbocsátotta azokat a szakoktatókat, akik a magyar csoportban dolgoztak.

¹² Gabóda, 1998. 9.

a 9. osztály, míg a szülésznőire érettségi után lehet felvételt nyerni. Magyar tagozata csak a felcserszaknak van. Az iskolában tanuló 590 hallgató közül 162 magyar nemzetiségű, és közülük 92 (majdnem csak a fele!) tanulhat a magyar tagozaton. A magyar nemzetiségűek megoszlása szakonként: ápolónői – 23 a 195-ből, felcseri – 115 a 305-ből, szülésznői – 24 a 90-ből. Ez arra enged következtetni, hogy további magyar csoportok indítása lenne indokolt, annál is inkább mivel a területen még két ilyen profilú intézmény működik, ahol minimális a magyar hallgatók száma. Az intézményben csak a közismereti tárgyakat oktatják magyarul, amit a 29 fős tanári gárda 11 pedagógusa vállalt. A képző még 30 óraadó tanárt alkalmaz a teljes képzésben. A magyar tagozatot 1993-ban indították a KMPSZ kezdeményezésére, de az igazgatóság és a járási vezetés a könnyebb ellenállás és bizonyos számítások miatt (fizetéspótlás reményében) nem az állami beiskolázási keret terhére indították, hanem az oktatásra kiadott engedélyt a járási költségvetés terhére kérték. Ennek az lett a következménye, hogy miután a járási költségvetés is összeomlott 1996-ben, csak abban az esetben akarták a magyar csoport beindítását engedélyezni, ha a szülők vállalják a képzés teljes költségterhét. Az adott eljárás azt mutatja, hogy a kisebbségeket jogos és törvényes követeléseik megoldásánál nem egyenrangú állampolgárként kezelik, hiszen miután sem jogi, sem szakmai akadálya nem volt a magyar képzés beindításának, megtehették volna az általános keret terhére, figyelembe véve az iskola nemzetiségi összetételét, hiszen az oda járó diákok szülei éppen olyan adófizető állampolgárok mint a nem magyar tagozaton tanulóké. A helyzet azóta némiképp konszolidálódott, most arányosabb a teherviselés, mivel a csoport felének költségeit a járás biztosítja.¹³

Az anyanyelvű szakképzés bővítése egyre aktuálisabbá válik, mert elég széles az a réteg, amelyik nem képes, vagy nincs lehetősége továbbtanulni, így inkább kimarad az általános iskola után és szakma nélkül csak alkalmi munkából tudja fenntartani magát.

A szakmai képzés átalakulóban van, de egyelőre inkább az jellemző rá, hogy nem tud piacépes profilváltást végrehajtani, így a most folyó oktatás mind az általános ismereti, mind a szakmai tárgyak területén alacsony színvonalú, aminek a gazdasági nehézségek mellett az új ismeretek, tantervek, képzési formák, fejlesztési lehetőségek hiánya az oka. A magyar nyelvű képzés gondja ezen a területen az, hogy eléggé esetleges, sok a bizonytalansági tényező, az intézményekben nincs igazi felelőse, aki szívügyének tekintené, összefogná, irá-

¹³ Gabóda, 1998, 11.

4. sz táblázat. Második választása mi lenne, ha nem sikerülne a terve?
(2003)

	Szám szerint	%-ban
Üzletvezető	190	23
Ruhatervező	170	21
Ügyvéd	170	21
Idegenvezető	161	20
Vámisztviselő	156	19
Rendőr	155	19
Pincér, eladó	152	18
Tanító	148	18
Óvónő	144	17
Tanár	133	16
Banki alkalmazott	129	16
Titkár	119	14
Szakács	115	14
Könyvelő	110	13
Gépészmérnök	103	13
Orvos	101	12
Színész	96	12
Rendező	88	11
Kertész	83	10
Adminisztrátor	74	9
Varrónő	71	9
Villamosmérnök	53	6
Sebész	52	6
Könyvtáros	47	6
Földmérő mérnök	36	4

nyítaná azt. Célszerű lenne alaposabb figyelmet fordítani erre a területre, hiszen valószínűleg lenne rá igény.

Egy 2003-ban a kárpátaljai érettségizők körében végzett kutatás (824 diák véleményét tudhattuk meg önkéntes kérdőív révén) során a továbbtanulási szándékokra is rákérdeztünk. Az egyik kérdést úgy fogalmaztuk meg, hogy ha nem sikerül a főiskolai felvétele, mi lenne a második választása a szakképzés te-

rén. A felsorolt szakmákon kívül a megkérdezettek saját maguk is kiegészíthették a listát, és végül az alábbi eredményt kaptuk. (Lásd az előző oldalon.)

Az ukrainai felnőttképzés, továbbképzés, átképzés jogi keretei

Ukrajnában a munkanélküliek, munkavállalók helyzetével, átképzésével az alábbi normatív dokumentumok foglalkoznak:

- Ukrajna törvénye a lakosság foglalkoztatásáról, amit 1991. március 1-én fogadtak el, iktatási száma 803-XII („*Zákon Ukrájinii „pro zajnyátyiszty nászelennyá”*)
- Ukrajna törvénye a munkanélküliek kötelező állami szociális biztosításáról. Ezt a törvényt 2002. március 2-án írta alá az államelnök (*Numero 1533-III, Zákon Ukrájinii „zahalyne obovjázkuje gyerzszávne szocialyne sztrahuvannya na vipádok bezrabittya”*)
- Ukrán munkajogi törvénykönyv (*Kodeksz zakonyiv pro práciju Ukrájinio*)
- Az ukrán minisztertanács határozata a foglalkozási törvény alkalmazásával kapcsolatban, amit 1998. április 25-én fogadtak el 578. iktatási számmal (*Pro zatverdzsennjá polozszeny scsodo zásztaszuvánnnyá zákonio Ukrájinio „Pro zájnyátyiszty nászelennyá”*)
- A munkanélküliek nyilvántartásáról, nyilvántartásba vételének módjáról, segélyezéséről, képzéséről és átképzéséről szóló rendelet (*Polozsennjá pro porjádok rejesztráciji, pererejesztráciji ta vedennyá obliku hromágyán, jáki sukájuty robotu, i bezrobitnöh, vöplátö dopomohö po bezrobittyu, á tákozs umovu podánnjá máteriálynioji dopomohö v period profeszijnioji pidhotovkő tá perepidhotovkő*)
- A szociális védelethez szoruló állampolgárok számára fenntartott munkahelyekről szóló rendelet (*Polozsennjá pro porjádok bronjuvánnnyá ná pidpröjemsztvá v orhánizácijáh i usztánováh robocsöh miszt dlyá prácevlástuvánnnyá hromádján, jáki potrebujujuty szocialynoho záhösztu*)
- A munkanélküli segély megadásának módozatairól szóló határozat, amely tartalmazza az egyszeri vállalkozás indítási segély kifizetésének módját is. A rendeletet az ukrán Munkaügyi és Szociális Minisztérium 2002. november 20-án fogadta el 307-es számmal, melyet az ukrán Igazságügyi Minisztérium 2000. december 14-én helyezett hatályba (*„Pro zátverdzsennjá porjádku nádánnjá dopomohö po bezrabittyyu, u tomu csöszli adnarázavaji jiji vöplátö dlyá orhánizáciji bezrobitnömö pidpröjennöckoji gyijálnosztyi” Háká z Minyisztjersztvá práci tá szocialynioji*

politiki Ukrajinö vid 20 listopádá 2000 roku q307. Zárejesztrována v Minyisztversztvi juszticiji Ukrajinö 14 grudnyá 2000 roku zá q915/5136)

- Rendelet a munkanélküliek számára kiadható anyagi segély folyósításáról a munkanélküliek szakmai képzése, átképzése és továbbképzése esetén. Az ukrán Munkaügyi és Szociális Minisztériumának 2002. november 20-án 308-as számmal kiadott rendelete, melyet az Ukrán Igazságügyi Minisztérium 2000. december 14-én 916/5136 számmal iktatta és helyezte hatályba („*Pro zátverdzsennjá Porjádku nádánnyá mátyerijálynoi dopomohö u period profeszijnói pidhotovkö, perepidhotovkö, abo pidvöscsennjá kválifikáciji bezrobitnoho*”. *Hákáz Minyisztversztvá práci tá szociálnoho politiki Ukrajinö 20. listopádá 2000. roku num. 308 Zárejesztrováno v Minyisztversztvi jusztöciji Ukrajinö 14 hrudnyá 2000 p. za q916/5137*)

A fenti rendeletek alapján megállapíthatjuk, hogy 2000 óta, vagyis mindössze négy éve foglalkoznak megfelelő, bizonyos állami szinten kialakított koncepció alapján a munkanélküliek képzésével, átképzésével, anyagi támogatással. A munkanélküliek nyilvántartásának, segélyek kifizetésének érdekében a Munkaügyi és Szociális Minisztérium kialakította országos szinten a munkanélkülieket nyilvántartó munkaerő piaci központokat. A rendszer követi az állami közigazgatási rendszer struktúráját, vagyis minden megyében vannak megyei kirendeltségek, amelyek az állami közigazgatás felügyelete alá tartoznak, illetve a megyei (területi) irodáknak megfelelően minden járásban működik munkanélkülieket nyilvántartó munkaerő-piaci központ. A törvények alapján az adott irodák feladata az elbocsátott munkavállalók nyilvántartása saját kérésük alapján, megfelelő igazolások és okmányok benyújtása után, a munkanélküli segély folyósítása, állásajánlatok felkutatása, illetve a munkanélküliek továbbképzésének, átképzésének, esetleg képzésének megszervezése valamely szakképzéssel foglalkozó intézmény szervezésében a velük kötött szerződések alapján. A törvények alapján a biztosítással rendelkező elbocsátott munkavállalók számára a meghatározott rend szerint egy évig jár a munkanélküli segély, amely a bérük bizonyos százalékát teszi ki, annak függvényében, hogy hány éves munkaviszonnyal rendelkeztek az elbocsátásuk előtt. A két éves munkaviszonnyal rendelkezők esetén a munkabérük 50 %-át folyósítják, a 2–6 év munkaviszony esetén a bérük 55 %-át, 6–10 év közötti munkaviszony esetén 60 %-ot, míg 10 év munkaviszony után a bérük 70 %-a munkanélküli segély. Ezen belül differenciálnak az alapján is, hogy mióta áll munkanélküli nyilvántartásban.

A lakosság foglalkoztatásáról szóló ukrán jog értelmében ezek az állami központok szükség esetén szervezhetnek szakmai képzést és átképzést a lakosság számára saját rendszerükön belül vagy átírányíthatják más oktatási intézményekbe, melyek a lakosság képzésével és átképzésével foglalkoznak, segíthetik az ilyen jellegű képzések tartalmának kialakítását és azok fejlődését. Az adott hatóságoknak joguk van kifizetni a munkanélküli képzésével kapcsolatos költségeket abban az esetben, ha az illető új szakmát szeretne tanulni, sőt a hatályos ukrán törvényeknek megfelelő mértékben még ösztöndíjat is fizethetnek az átképzés idejére a munkanélküliek számára. A törvények szerint abban az esetben, ha valamely vállalat új technológiára áll át és a létszámcsökkenés esetén a munkavállalók egy része átképzéssel megtarthatja munkahelyét, akkor a munkáltató megkaphatja az átképzés költségeinek az 50 %-át. A törvény 24-es cikkelye foglalkozik a munkanélküliek képzésével és átképzésével. A törvény hatályos cikkelyének értelmében, abban az esetben igényelheti a képzést, ha nem tudnak számára szakmájának megfelelő állást ajánlani, ha nem rendelkezik az állásajánlatoknak megfelelő szakmai képesítéssel, ha csökkent munkaképessége miatt nem tudja ellátni a korábban szerzett szakképesítésének megfelelő munkaköröket, esetleg, ha az oktatási intézményből kikerülő, első munkahelyét kereső személy nem rendelkezik még semmilyen szakmával.

Az adott törvénycikk szerint a munkanélküliek szakmai képzése, átképzése, továbbképzése az állami munkügyi központok szervezésében történik az oktatási intézményekkel, vállalatokkal, szervezetekkel kötött szerződések alapján, vagy az erre a célra létrehozott oktatási központokban állami költségvetésből.

Kárpátalja munkaerőpiaci helyzete és humán erőforrás politikája

Kárpátalján, mint Ukrajna bármelyik megyéjében a határozatok elfogadása után hozták létre a munkaközvetítői és munkanélküli nyilvántartó irodákat. 2001. június 5-i keltezéssel és 129-es iktatási számmal adtak ki olyan rendeletet, amely a munkanélküliekre vonatkozó törvények betartásának szigorításával, elsősorban pedig a munkanélküli segélyre beadott dokumentumok szigorított ellenőrzésével és a segélyek folyósításával foglalkozik. A kárpátaljai megyei központ az adott határozat alapján végzett ellenőrzések után 2002. január 31-én 14-es számmal kiadott rendeletében számos járási központ vezetőjét szigorú megrovásban részesítette a törvény végrehajtásának gyakorlati megvalósítása kapcsán észlelt hiányosságokért. A rendelet szerint az ungvári központ prioritásként szeretné kezelni a kiskorúak munkavállalását, számuk-

ra fenntartott helyek elkülönítésével az irodákon belül. (Ukrajnában 15 éves korban fejezik be az általános iskolát a gyerekek, és 17 éves korukra már leérettségiznek, míg jogilag 18 éves koruktól érik el a nagykorúságot.) Ez a megyei rendelet felhívja a megyei továbbképzési központok figyelmét arra, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a fiatalok szakmai tájékoztatására, illetve a kiskorúak tanulmányaik megszakítása esetén, általános iskola utáni nyilvántartásba vételükre a munkaközvetítői irodáknál.

2002-től kezdve a Kárpátaljai Megyei Tanács is rendszeresen foglalkozott a munkanélküliek helyzetével, képzésükkel, továbbképzésükkel. 2002-ben elfogadta azt a határozatot, mely alapján átszervezték a munkaközvetítői központot, elfogadták annak alapszabályát, s meghatározták feladatkörét. A rendelet szerint a központ 2003. július 1.-től kezdve működik a meghatározott kompetenciák szerint. A megyei tanács több ízben fogadott el hosszú és rövid távú munkaterveket (programokat, projekteket) a lakosság munkaerőpiaci helyzetének fejlesztésével kapcsolatban (pl. ilyen projekt született a 2003-as és 2004-es évre vonatkozólag is). Külön hosszú távú projekt foglalkozik a roma lakosság helyzetével, amely kitér munkaerőpiaci lehetőségeikre. Az adott projekt előirányozza új munkahelyek teremtését a cigány lakosság számára, valamint a tradicionális roma kézművesség újraélesztését, tanítását, amelynek a tervek szerint főleg helyi nyersanyagra, alapanyagra kell épülnie, illetve ezen kézműves képzéseket azon iskolákban kell megszervezni, ahol jelentős a roma tanulók száma.

A romák oktatásával, képzésével, külön fejezet foglalkozik a projektben, igaz, ez jórészt a roma iskolák, illetve azon iskolák felújítására határoznak meg összegeket, ahol magas a roma tanulók száma, a romák konkrét képzésével pedig külön nem foglalkoznak. A konkrét gyakorlati kérdések között a roma lakosság szakmai képzése már nem vetődik fel, valójában vasárnapi és elemi roma osztályok nyitását tervezik, illetve roma Ábécés könyv, történelem és néprajzi gyűjtések kiadását veszik tervbe.

Két évre szóló programot (projektet) fogadott el a IV. összehívású Megyei Tanács 8. ülészsaka a kárpátaljai munkaerő-piaci szükségletnek megfelelő szakképesítésre vonatkozó képzésekkel kapcsolatban. A 2003–2004-re vonatkozó projektből megtudhatjuk, hogy Kárpátalján 61 középfokú szakképző oktatási intézmény működik, melyek különböző akkreditációs szintet értek el. Az intézményekből kettő rendelkezik felsőfokú szakképesítést nyújtó engedéllyel. Az intézmények 109 szakma oktatását végzik. A 2002-es évben a szakképző oktatási intézményekben 4295 diák végzett, melyek közül 1154 az iparban, 391 fő a mezőgazdaságban, 24 fő a közlekedésben, 9-en a hírközlésben, 608-an az építőiparban, 708-an a kereskedelemben illetve a közét-

keztetésben, 1405-en pedig különböző szolgáltató szférában helyezkedtek el. A megyei központ által kötött különböző szerződések alapján 2002-ben 1200 fő képzését, átképzését és továbbképzését biztosították állami költségvetésből. Az önkormányzatok költségvetéséből 1200 fő szakmai képzését biztosították hétféle szakirányban az ún. iskolaközi tankombinátorok rendszerén.¹⁴

A rendelet szerint Kárpátalja négy magán tulajdonú képzési központjában 360 fő felkészítése történik. Az átképzéssel és képzéssel jogi és magán személyek is foglalkoztak 2002-ben, ennek révén 4551 fő felkészítése történt. Az állami szakképző oktatási intézményekben 42 szakmában 3500 fő oktatását végezték. Összességében a projekt szerint 2002-ben Kárpátalján különböző forrásokból és különböző típusú fenntartású intézményekben 12706 személy vett részt a szakképzés rendszerében és 1200 munkanélküli.

A tervezet előírta a szakképzési rendszer módosítását az ott folyó képzés minőségének növelését is. Ez a tervezetet kidolgozók szerint elsősorban azt jelenti, hogy a szakképzés kereteit megőrzik, bővítik, a képzési kínálatot pedig a regionális munkaerőpiachoz igazítják. 2003-ra előírta, hogy az ungvári, munkácsi, szolyvai, técsői, mizshirjai, huszti szakközépiskolákat líceummá, azaz magasabb szintű szakképzési intézménnyé fejlesztik. Tervebe vették azt is, hogy a huszti és az ungvári szakközépiskolákat felső fokú szakképzési intézménnyé fejlesztik. A técsői járási Ternová községben, valamint a huszti járási Gorincsovó községben működő iskolaközi tankombinátorokat líceummá fejlesztik. Három magán szakképző intézmény létrehozását is betervezte a Megyei Tanács (kettőt Ungváron, egyet Huszton), ami azért is érdekes, mert a nem állami alapítású oktatási intézmények Ukrajna törvényei szerint állami támogatásban nem részesülhetnek.

Kárpátalja magyarlakt járásaira vonatkozóan a Beregszász melletti Jánosi szaklíceum létrehozását is előírja a tervezet. Ez azért meglepő, mert a líceum már több éve működik, rendszeresen hirdet felvételt különböző szakirányban magyar nyelven. A Megyei Oktatási Főosztály vezetője által adott információk szerint az intézmény nem rendelkezik államilag elismert engedéllyel a meghirdetett szakokra, vagyis egyelőre nem akkreditált, mint szakképző intézmény. A tervezet új szakirányok beindítását is célba veszi, ezek között prioritásként ke-

¹⁴ Valójában itt a járási költségvetésekről van szó, mivel a helyi önkormányzatok nem rendelkeznek még önálló saját forrásokkal sem, minden a központba kerül, s onnét újraelosztás után a járások kapják. Az iskolaközi tankombinátorok amolyan „fából vaskarika” jellegű képzési formák, amikor az általános középiskolák keretén belül egy teljes napot szakképzésre fordítanak és így két éves képzés után, ami valójában 272 órát tesz ki, a végzettek szakmunkás bizonyítványt is szereznek az érettségi mellé.

zelik a regionális igényeknek, Kárpátalja sajátosságainak leginkább megfelelő szakmákat. Ezek között szerepel a farmerképzés, erdész, szakács, cukrász, pincér, pultos, hegyi túravezető, faipari emlékek restaurátora, fafaragó, népi hímző, fodrász, szabász, autószerelő, háztartási gépszerező, a távközlés különböző szektorának munkásai. A tervezet szerint növelni kívánják az integrált szakmák számát, s ezen belül a beiskolázandó tanulók számát. A szakképző intézetekben dolgozó szakoktatók és mesterek átképzését a megye egyetlen állami pedagógus továbbképző intézetére bízzák.¹⁵

A Kárpátaljai Területi Tanács 2004–2008-ra vonatkozó állami foglalkoztatási tervek alapján a 2005-ös évre is kidolgozta a saját tervét, amely tartalmazza a 2004-ben elért eredmények értékelését, a megye szociális gazdasági fejlődésének jellemzőit, a munkaerőpiacon tapasztalható tendenciákat és az ebből fakadó konkrét terveket. Az előterjesztésből megtudhatjuk, hogy Kárpátalján nőtt a kis és középvállalatok száma, új munkahelyek jöttek létre. 2004-ben 2100 fővel többen találtak munkát, mint az előző évben. A múlt év folyamán a munkáltatóknak nyújtott állami támogatások révén 1073 hátrányos helyzetű munkanélkülinek sikerült állást biztosítani. 833 személy élt a lehetőséggel, hogy egyszeri nagyobb összegű vállalkozás indítási támogatás révén önálló vállalkozásba kezdett.

A munkanélküliek körében továbbra is a közmunka szerepel elsősorban a lehetőségek között. A 2004 első kilenc hónapjának statisztikája szerint 3700 munkanélküli képzését, átképzését és továbbképzését szervezték a munkaközvetítői központok. A képzéseket 46 szakirányban tartották. Az átképzés után a végzősök 75 %-át sikerült elhelyezni. A tervezet megállapítja, hogy a területen a feldolgozóipar, valamint az élelmiszeripar kapott prioritást. Prioritásként kezeli a tervezet a terület idegenforgalmi, vendéglátóipari fejlesztését, ezen belül nagy szerepet szán a falusi turizmus fejlődésének. 250 ezer főre kívánják emelni a területen vendégeskedő turisták számát, ami 16 %-nyi növekedés a múlt évhez képest, a falusi turizmusban 30 %-os növekedést terveztek, ami 1200 fő vendéglátását jelentené.

2005-re 28450 munkanélküli elhelyezését, valamint 4700 fő képzését, átképzését, továbbképzését tervezték. A dokumentum mellékletében néhány fontos adatot találunk a képzésre, szakképzésre vonatkozóan. Például: 2002-ben 644, 2003-ban 598, 2004-ben 743 felsőfokú végzettségű személy

¹⁵ Kárpátalján jelenleg 19 szakképző intézet működik, melyek évente mintegy 4000 végzőse van. A terület 10 iskolaközi tankombinátjában 1210 hallgató végez. Felsőszára tehető a kárpátaljai magán szakképző intézetek végzőseinek a száma évente, melyek főleg a huszti és técsői járásban működnek.

fordult a munkaközvetítési irodákhoz állás ügyében. A szakközépiskolák végzősei közül 2002-ben 1166 fő, 2003-ban 902 fő, 2004-ben 999 fő kérte a központok segítségét munkavállalás szempontjából. A középiskolai végzősök közül ez a mutató 2002-ben 1186 főt, 2003-ban 1261 főt, 2004-ben 1560 főt jelentett. A mellékletekben feltüntetett táblázatokból megtudhatjuk, hogy a megyében az utóbbi három évben a következőképpen alakult az év végére a regisztrált munkanélküliek száma: 2002-ben 40681 fő, 2003-ban 33164 fő, 2004-ben 31060 fő volt. Azok száma, akik önállóan találtak munkát vagy az év folyamán megszűnt a munkanélküli segély joga az elmúlt években a következőképpen alakul: 2002-ben 26694 fő, 2003-ban 28434 fő, 2004-ben 27320 fő.

A tervezet 2005-re meghatározza a megye közigazgatási egységei szerint, vagyis járások és járási jogú városokként a tervezett munkahelyek számát. A magyarságot leginkább érintő beregszászi járásban 750 új munkahely létrehozását tervezik, Beregszász városában 690 a létrehozandó munkahelyek száma, Csapon, mely lakosságának mintegy fele még magyar nemzetiségű, 300 fő. Beregszász városában a legnagyobb fejlesztést a Beregszászi Rádiógyár tervezi, amely mintegy 300 új munkahelyet kíván létrehozni. A Megyei Tanács adatai szerint Beregszászban 229 munkahely megteremtését magánszemélyek és magáncégek által kívánnak létrehozni. Csapon a magánvállalatokra hárítják az új munkahelyek létrehozásának mintegy 1/3-át, vagyis 100 főben irányozták elő. A beregszászi járásban szintén az új munkahelyek létesítésének 1/3-át a magáncégektől várják. A nagyszőlősi járásban, melynek mintegy 30 %-át teszik ki a magyarok, az új munkahelyek megteremtésének mintegy felét, vagyis az 1350-ből 680 fő számára nem a meglévő cégek fejlesztéséből tervezik, hanem magáncégekre hárítják át. Az ungvári járásban, melynek mintegy 30 %-a magyar 3000 új munkahely kialakítását tervezik, melyből 1240 fő elhelyezését a kisvállalkozóktól várják. A járásban a legnagyobb fejlesztést a Horvát & Horvát Kft tervezi (200 új munkahellyel).

A kárpátaljai munkanélküliség adatai

Miután megvizsgáltuk hogyan alakul a területen a munkaerő-piaci kínálat illetve a felnőttképzési, átképzési lehetőségek, nézzük meg, mi jellemzi azokat a területeket, ahol a magyarság jelentős számban él, elsősorban Beregszász és a beregszászi járás, a nagyszőlősi valamint az ungvári járás fontos ebből a szempontból.

A járási és városi foglalkoztatási központok 1991-ben alakultak meg, miután 1990-ben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium mellett megalakultak a me-

gyei központok. 2004-ben Ukrajnában 674 munkaügyi központ működik, ebből Kárpátalján egy megyei, tizenhárom járási és két városi (Munkács, Ungvár).

A központok munkáját (és létrehozását) lényegében két törvény határozza meg: 1. Ukrajna törvénye „A népesség foglalkoztatottságáról” és 2. Ukrajna törvénye „Az állami szociális szolgáltatások biztosítása munkanélküliség esetére”. Az előírások szerint a központok struktúrája (felépítése) a következő:

- Igazgató, igazgató-helyettes, fő munkatársak (max. 2–3 fő, ebből egy jogi tanácsadó)
- Alosztályok:
 - a munkalehetőségekkel foglalkozó alosztály;
 - a munkaadókkal foglalkozó alosztály;
 - aktív támogató alosztály (szociális segélyekkel foglalkozik);
 - a munkanélküliekkel foglalkozó alosztály;
- Könyvelőség

A központok struktúrájában járasonként némi különbség tapasztalható a munkaerőpiac és a munkanélküliek számától függően. A központokban dolgozó munkatársak létszáma változó (20–30 fő). A járási központok a járási közigazgatás irányítása alá tartoznak.

A jelenlegi 2,77 %-os munkanélküliségi mutatóval¹⁶ Bereg-vidék valamely jóléti állam bármely régiójával felvehetné a versenyt. Ám ennek némileg ellentmond az, hogy Kárpátalján korántsem mindegyik állandó munkahellyel nem rendelkező személy jelentkezik a foglalkoztatási központban azzal a szándékkal, hogy ott nyilvántartásba vegyék, és különböző munkalehetőségeket kínáljanak fel számára. A *beregszászi járásban* 2004-ben az állásnélküliek száma a hivatalos kimutatások szerint 2800 fő (lásd a 6. táblázatban), miközben a munkaadók valamivel több, mint 300 állást hirdetnek folyamatosan különböző szakterületeken.¹⁷ *Beregszász városában* 2004 szeptember-október hónapban a regisztrált munkanélküliek száma 1543 fő.

Az utóbbi adattal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Beregszász városban a vizsgált időszakban (szeptember-október) 1097 főt regisztráltak hivatalosan munkanélkülinek, ezzel szemben az év első nyolc hónapjában (január-augusztus) mindössze 446 főt. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a régió/város Magyarországon (elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg me-

¹⁶ Hivatalos adat, közli: BEREK INFÓ, 46. sz., 2004. november 17., 6. o.

¹⁷ Adatközlő: Pataki István, Beregszászi Járási Foglalkoztatási Központ.

6. táblázat. A regisztrált munkanélküliek száma, 2002–2005
(2004. január-október, 2005-ös előrejelzés)

Járási-városi foglalkoztatási központ	Munkanélküliek száma (fő)			
	2002	2003	2004	2005 (előrejelzés)
Beregszászi járási központ	n. a.	n. a.	2800	n. a.
Beregszászi városi központ	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Ungvári járási központ	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Ungvári városi központ	3426	3006	3848	3850
Nagyszőlősi járási központ	n. a.	n. a.	2122	2350

gyében) mezőgazdasági idénymunkát végző lakosai az őszi-téli hónapokra megpróbálnak hivatalosan munkanélküli státuszhoz jutni, hogy ez által jogosultak legyenek a munkanélküli segélyre.

Figyelemre méltó adat az is, hogy a vizsgált két hónapban Beregszász városban mintegy 728 fő jutott (valamilyen) munkahelyhez. Ez utóbbi pozitívum abból adódik, hogy a Beregszászban működő Rádió-gyár (magyar-ukrán közös vállalkozás) jelentős számú munkahelyet teremtett az elmúlt időszakban. Elszomorító viszont, hogy a város munkanélküli lakossága közül 360 fő már egy éve nem jut munkalehetőséghez (valószínűleg a nagyon alacsonyan képzett, általános iskolai végzettséggel sem rendelkezők, cigány nemzetiségűek), 45 fő pedig már több mint egy éve nem dolgozik.

A jelentős magyar lakossággal rendelkező *nagyszőlősi járásban* az év első tíz hónapjában a regisztrált munkanélküliek száma 2122 fő.¹⁸ Ennek némileg ellentmondanak viszont a hivatalosan kiadott statisztikai adatok (bár az eltérés nem jelentős). A betöltetlen munkahelyek száma a járásban 224 (2004. szeptember).

A megye központban (Ungváron) – noha az utóbbi években jelentős behúrázások történtek – még mindig jelentős a munkanélküliség, miután csak a hivatalosan regisztráltak száma is 3848 fő, ami jelentősen magasabb a járási adatokhoz képest. Az ungvári járásban a munkanélküliséggel foglalkozó hivatalos adatokhoz nem jutottunk hozzá.

A foglalkoztatási központok állandó kapcsolatot és információ cserét tartanak (munkaadókkal foglalkozó alosztály) a járásokban fellelhető potenciális munkaadókkal, vállalkozókkal, a lehetséges munkalehetőségekről, munkahe-

¹⁸ Adatközlő: Kormos Jaroszlav Ivanovics, Nagyszőlősi Járási Foglalkoztatási Központ.

lyek számáról. Ezeket az adatokat az alosztály regisztrálja, és hivatalosan nyilvántartja. A nagyszőlősi járás nyilvántartásában 638 jogi személy szerepel, mint potenciális munkahely-biztosító. Ebből a kimutatás szerint 525 azoknak a száma, amelyeknél a foglalkoztatási központ által kiközvetített személyek is dolgoznak.

Az ungvári járásban 3000, Ungvár városában pedig mintegy 6000 munkahelyet regisztráltak különböző jogi személyeknél, akik a foglalkoztatási központtal kötött szerződésben vállalták, hogy az elkövetkező időszakban nem bocsátanak el munkahelyükről senkit. A járásban az elmúlt hónapokban összesen 853 fő jutott új munkahelyhez, november hónapban pedig 148 betöltetlen állást regisztráltak.¹⁹

7. táblázat. A regisztrált munkanélküliek közül álláshoz jutottak száma (2004. január-október)

Járási-városi foglalkoztatási központ	Munkanélküliek száma (fő)		
	2002	2003	2004
Beregszászi járási központ	n. a.	n. a.	1174*
Ungvári járási központ	n. a.	n. a.	853
Ungvári városi központ	1863	1853	2200
Nagyszőlősi járási központ	n. a.	n. a.	1256

* (ebből Beregszász városban 728)

A betöltetlen munkahelyek száma a beregszászi járásban 300, a nagyszőlősi járásban 374 (ebből 320 munkásoknak, 35 alkalmazottaknak, 19 szakmanélkülieknek).²⁰ A betöltetlen állásokra egyértelműen az alacsony munkabér jellemző.

Adatközlőink elmesélése szerint a beregszászi járásban a munkaadók mintegy 75%-a működik együtt a foglalkoztatási központtal, 25 %-uk viszont inkább egyedül oldja meg a munkaerőgondjait. Hasonló arány mutatható ki a többi járási központban is. Pozitív fejleménynek tekinthető, hogy a községekben, a polgármesteri hivatalokban az ottani munkanélküliek tájékoztatást kaphatnak arról, hogy a járás vállalatainál, intézményeiben hol és milyen szakmában lehet elhelyezkedni.

A foglalkoztatási központok feladatahoz tartozik a munkanélküliség számának részleges csökkentése, különböző idénymunkák szervezése által.

¹⁹ Adatközlő: Vozovij Szergej Konsztantinovics, Ungvári Járási Foglalkoztatási Központ.

²⁰ Adatközlők: Pataki István, Beregszászi Járási Foglalkoztatási Központ, Kormos Jaroszlav Ivanovics, Nagyszőlősi Járási Foglalkoztatási Központ.

Ez a program elsősorban közmunka végzésének biztosításával valósul meg, jelentős részben a falusi típusú településeken. A közmunka végzéséért folyósítandó bért a községi tanácsok a foglalkoztatási központok számára létrehozott alapból biztosítják. A hivatalos statisztikai adatok szerint folyó évben, a megyében (Kárpátalján) összesen 6600 személynek kell közmunka végzésére lehetőséget biztosítani, ebből augusztusig 6176 valósult meg. A legtöbb közmunkát végző személy a técsői járásban található (1027 fő), a legkevesebb a nagybereznai járásban (234 fő). A magyarlakta régiók közül a beregszászi járásban 475, a nagyszőlősi járásban 451, a munkácsi járásban 304, az ungvári járásban pedig 343 személy végez közmunkát.

Az ukrán állampolgárok közül bárki regisztrálhatja magát munkanélküli segélyre, ha rendelkezik személyigazolvánnyal, adószámmal (identifikációs szám) és érvényes munkakönyvvel. A hatályos törvények szerint egy évig (360 nap) kaphat segélyt. Ha a segély folyósítása idején nem sikerül állást találnia, akkor továbbra is munkanélküli listán maradhat, de a segély mértéke csökken. A munkanélküli segély kritériumai a munkaévek száma, valamint a legutolsó munkahelyen kapott bér nagysága.

A foglalkoztatási központok vezetői nagy reményeket fűznek a vállalati képzésekhez, azaz ahhoz a képzési-foglalkoztatási formához, amelynek a lényege, hogy a dolgozó leendő munkahelyén sajátíthatja el a választott szakmát. A tanulási idő alatt a foglalkoztatási központ fizeti a dolgozó bérét. További nagy segítséget jelent, hogy a központok munkatársai számára lehetőség van arra, hogy bekapcsolódhassanak az országos információs rendszerbe, s ily módon, nyomon követhetik, hol, mikor, milyen szakmában mutatkozik munkaerőhiány. Ami a vizsgált régiók (járások) munkaerő-piacát illeti szinte állandósult a hiány varrónókból, építőmunkásokból, vízvezeték-szerelők-ből, szobafestőkből. Ugyanakkor jelentősen csökkent a hiány asztalos, könyvelői, szakács pincér szakmákban. Az ungvári foglalkoztatási központon keresztül külföldi munkavállalási lehetőség is kínálkozik.

A nem megfelelő végzettségű munkanélküliek számára a központok át-képzéseket szerveznek, a megfelelő intézményeken keresztül, amelyek elsősorban oktatási intézményekhez kapcsolódnak.

A kimutatás szerint a foglalkoztatási központoknak a megyében összesen 4650 személynek kötelesek szakmai átképzést (illetve továbbképzést) biztosítani. Ezeket a lehetőségeket a statisztikai adatok szerint 2004. augusztusában 3526-an tudták igénybe venni. A beregszászi járásban a központ szervezésében 237 fő, a nagyszőlősi járásban 304, az ungvári járásban 182, a munkácsi járásban 199 fő vett részt különböző továbbképzéseken, vagy sajátított el új szakmát.

A foglalkoztatási központok segítségét különböző ügyekben, augusztusban 42318 fő vette igénybe (ebből a beregszászi járásban 2031 fő, a nagyszőlősi járásban 4556 fő, az ungvári járásban 1314 fő, a munkácsi járásban 1493 fő).

Összegzés. A továbblépés lehetséges útjai

A fentiek és egyéb vonatkozó kutatások²¹ eredményei alapján úgy látjuk, hogy a kárpátaljai magyar közösség munkaerő-piaci esélyei jelentősen javíthatók az anyanyelvi felnőttképzési rendszer minél szélesebb körű kiterjesztésével. A globalizálódó, a szaktudást, nyelvtudást és számítógépes ismereteket ma már szinte alapkövetelménynek tekintő modern munkaerőpiaci kihívásokkal ugyanis csak az a potenciális munkavállaló képes sikeresen megbirkózni, aki:

- a) szakképzett;
- b) anyanyelve mellett beszéli az államnyelvet és még legalább egy világnyelv alapjait;
- c) rendelkezik legalább alapfokú számítástechnikai ismeretekkel;
- d) és felismeri a munkaerő-piaci trendeket, a felvevő piac kínáló lehetőségeit.

Ahhoz azonban, hogy az átlagos kárpátaljai magyar munkavállaló a jelenleg átstrukturálódó, egyre inkább kapitalizálódó ukrainai és ezen belül kárpátaljai munkaerőpiacon rendelkezék ezekkel a készségekkel, olyan képzési struktúrát kell létrehozni, amely képes felkészíteni az embereket ezekre a követelményekre. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola eddigi felnőttképzési tapasztalatai (azok a tanfolyamok és képzési programok, amelyeket az elmúlt években indítottunk) azt igazolják, hogy jelentős igény mutatkozik az ilyen jellegű képzésekre. Ez pedig azt jelenti, hogy a munkavállalók már hallják az új idők új dalait, és szeretnének minél kedvezőbb helyzetbe kerülni, ezért pedig hajlandók akár az iskolapadba is beülni.

Ám azt is látnunk kell, hogy a lakosság legnagyobb és legkiszolgáltatottabb része képtelen önköltséges, fizetett alapon működő felnőttképzési rendszerben elsajátítani a szükséges ismereteket. Ezt figyelembe véve olyan felnőttképzési struktúra kialakítására van szükség, amely (legalább részben) állami támogatással működik. Mivel azonban jelenleg Ukrajnában nem nagyon látjuk az állami tőke bevonásának lehetőségét, illetve a munkaerő-hiánnyal

²¹ Lásd például: Híres Kornélia-Márkú Anita: Miből élünk? Adalékok a kárpátaljai magyarság munkaerő-piaci helyzetének leírásához. In: Fábri István (szerk.): *Kisebbségi lét és érvényesülés. A magyar lakosság munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében*. Lucidus Kiadó, Budapest. 2003.

rendelkező munkáltatók sem érdekeltek abban, hogy a képzési szektorba invesztáljanak, célszerű a magyarországi kormánytámogatások, pályázati források ilyen célokra való bevonása. Ha elfogadjuk, hogy a rendszerváltást követően mindegyik magyar kormány kinyilvánította, hogy a határon túli magyarok szülőföldjén maradásában érdekelt, akkor az ilyen jellegű támogatás sokkal inkább befektetésnek, mintsem alamizsnának definiálható.

Ukrajnában és így Kárpátalján is a munkaerőpiaci kereslet-kínálat koordinálására létrejött munkaügyi központok 1991-ben alakultak, de csak az utóbbi néhány évben követhető tevékenységük, illetve rendelkeznek konkrét elképzeléssel a munkahelyteremtés, a munkanélküliek képzésére, átképzésére, továbbképzésére vonatkozóan. A munkaközvetítő központok által kidolgozott projekteken hangsúlyos szerepet kap a terület regionális sajátosságaihoz igazodó munkahelyek létrehozása (idegenforgalom, ffeldolgozó ipar, vendéglátó ipar, mezőgazdasági termékek feldolgozása, farmer gazdaságok, kertészet, szolgáltatások).

Az új munkahelyek teremtése szempontjából nagy arányban a magánvállalkozásokra hárítják a felelősséget (új munkahelyek létrehozásának mintegy 1/3-át várják el ettől a szférától), a munkanélkülieket pedig arra ösztönzik (állami normaterv szerint egyszeri segély révén), hogy kényszervállalkozókként önfenntartókká váljanak. A vállalkozások beindításának és sikerének alapfeltétele a vállalkozási ismeretek elsajátítása. Ilyen ismeretek elsajátítására azonban a felnőtt lakosságnak intézményen kívüli képzésben, illetve magyar nyelven nincs lehetősége különösen azokon a területeken, ahol a magyarok laknak.

Felnőttképzést, átképzést, továbbképzést főleg a megye szakképző intézményeire bízják, külön erre a célra létrehozott központok léte nem jellemző a területre, vagyis nagy lehetőség rejlik abban, hogy a magyar lakosság számára ilyen központot hozhassunk létre. Ilyen központ létesítésének egyik feltétele a megfelelő szellemi potenciál, vagyis a szakoktatók, mesterek illetve az infrastruktúra kialakításától függhet.

A magyar szakképzés Kárpátalján gyermekcipőben jár, nagyon szűk területre és szakmailag szűk kínálatra korlátozódik, felnőttképzéssel az állami szektor kis mértékben foglalkozik. Az ukrán oktatási rendszer szerkezete szerint a szakképzés a felsőoktatáshoz tartozik, mint annak alsó fokozata, így elképzelhető és reális lehet megteremteni a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán, annak második fokozatú képzéseként, önálló egységben ezt a hiányzó, de fontos láncszemet. Ez természetesen több irányú fejlesztést igényelne, például: bizonyos fokú infrastruktúra létrehozását (szaktantermek, műhelyek stb.), valamint az oktatók felkészítését erre a sajátos feladatra.

MELLÉKLETEK

Munkaerő-piaci kereslet a beregszászi járásban (2004)

Hiányszakmák	Fizetés (hrivenyben.)
Erdőmérnök	600
Mérnök-technológus	600
Villamos-mérnök	420
Technikai tervező	400
Pszichológus	400
Varrónő	400
Jogász	380
Pultos	380
Hegesztő	360
Könyvelő	350
Autóbuszvezető	350
Kovács	350
Éjjeliőr	350
Földmérnök	322
Pénztáros	300
Konyhai segédmunkás	300
Borász	300
Művészeti vezető	290
Előadó, tanár	250
Esztergályos	250
Bolti eladó	240
Biztosítási ügynök	237
Villanyszerelő	237
Ápolónő	237
Pincér	237
Pék	237
Takarítók	237
Postai operátor	210

Statisztikai adatok a munkanélküiségről Beregszászban
(2004. szeptember-október)

	Regisztrált munkanélküliek év elején	Ajelzett időszakban regisztráltak	Összesen	Munkahelyrel ellátottak száma	A regisztrációs listáról levettek száma	Az elszámolási időszak végén	
						Összesen	Munkanélküli státusszal rendelkezők
Összesen	446	1097	1543	728	403	412	405
Ebből: nő	242	530	772	356	199	217	216
Ebből: fiatalok (28. éves korig)	65	357	422	264	78	75	74
Munkába álltak	231	543	774	426	216	223	222
Munkába álltak (amely munkához nem szükséges speciális szakmai felkészülés)	80	335	415	166	83	79	76
Legalább 1 éve nem foglalkoztatottak	400	868	1268	558	345	365	360
Több mint egy éve nem foglalkoztatottak	46	229	275	170	58	47	45
Leszállékoltak	61	165	226	75	83	62	62

Statisztikai adatok a munkanélküiségről és a betöltetlen munkahelyek számáról a nagyszőlősi járásban (2004. szeptember)

	Munkanélküliek száma	Betöltetlen munkahelyek száma
Összesen (munkás, alkalmazott, szakmanélküli)	1454	224
Ebből: Munkások	462	193
Ebből: Alkalmazottak	282	27
Ebből: Nincs szakmájuk	710	4
Mezőgazdasági munkás	444	3

Statisztikai adatok a nem foglalkoztatottak számáról a nagyszőlősi járásban (2004. október)

	Összesen	Ebből		Az összesből		
		Nő	Fiatal (35 éven aluli)	Elbocsátottak	Rokkantak	Munkanélküliek
Az elszámolási hónap elején listán lévők	1735	890	421	115	368	1400
Az elszámolási hónapban regisztráltak	556	271	180	16	76	138
Másodszor	13	4	6	1	0	7
Munkahellyel ellátott	307	131	146	5	36	145
A listából kiírtak	530	218	68	19	47	137
Idő előtt nyugdíjazottak	7	5		7		0
Tanulnak (átképzésen vesznek részt)	92	73	86	1	70	92
Közmunkát végeznek	0	0	0	0	0	0
Munkanélküli segílyt kapnak	1049	625	239	90	269	1049

Statisztikai adatok a közmunkába és az átképzésbe való részvételről Kárpátalján

Városok és járások	A közmunkában résztvevők				Az átképzésben résztvevők				A központok munkáját valamilyen formában igénybevevők száma	
	Éves terv	Augusztusi terv	Augusztusban (összesen)	Éves terv	Augusztusi terv	Augusztusban (összesen)	Éves terv	Augusztusi terv	Augusztusban	Augusztusban (összesen)
Ungvár	510	340	413	510	296	325	3850	2570	2570	2553
Munkács	450	300	353	410	276	299	4000	2660	2660	2689
Beregszászi járás	520	347	475	330	228	237	3640	2430	2430	2031
Bereznai járás	350	233	234	180	119	119	3100	2100	2100	1856
Nagyszőlősi járás	450	300	451	440	298	304	6800	4540	4540	4556
Volóci járás	360	240	298	200	118	73	3010	2020	2020	2168
Ilosvai járás	600	400	635	355	223	254	4800	3200	3200	3210
Ökörmezei járás	420	280	366	300	226	351	4250	2770	2770	2780
Munkácsi járás	300	200	304	260	160	199	2950	1950	1950	1493
Perencesyi járás	270	180	243	225	144	157	3200	2110	2110	1873
Rahói járás	480	320	535	155	103	86	9000	6000	6000	5001
Szohyvai járás	270	180	264	265	177	166	4550	3000	3000	2499
Técsői járás	1000	667	1027	350	240	241	8150	5440	5440	5448
Ungvári járás	300	200	343	250	158	182	2350	1550	1550	1314
Husztói járás	320	213	235	420	273	263	4500	3000	3000	1838
Összesen	6600	4400	6176	4650	3039	3526	68150	45340	45340	42318

Felnőttképzéssel foglalkozó oktatási intézmények

Intézmények	Szak	Meglévő végzettség ami szükséges a tovább- képzéshez	Tanulmányi idő
Munkácsi agrármérnöki technikum	Általános műveltség alapjai	Felső	1 hónap
Husztú ipari szakközépiskola	Szabó, bolti eladó	Középfokú	2,5 hónap
Técsői ipari szakközépiskola	Asztalos	Nem teljes középfokú	3 hónap
Munkácsi Kereskedelemi Technikum Nagyszőlősi kihelyezett tagozata	Bolti eladó	Középfokú	6 hónap
Ungvári 5. sz. szakközépiskola	Pénztáros	Középfokú	3 hónap
Ungvári 5. sz. szakközépiskola	Szobafestő	Nem teljes középfokú	5–6 hónap
Beregszászi ipari szakközépiskola	Szobafestő	Nem teljes középfokú	4 hónap
Beregszászi ipari szakközépiskola	Szabó	Középfokú	4–5 hónap
Beregszászi ipari szakközépiskola	Asztalos	Középfokú	3 hónap
Szolyvai 9. sz. szakközépiskola	Gázvezeték-szerelő	Középfokú	5 hónap
Ökörmezei ipari szakközépiskola	Dekorátor	Nem teljes középfokú	4 hónap
Munkácsi 8. sz. szakközépiskola	Turizmussal foglalkozó szakember	Középfokú	5 hónap
Husztú szakközépiskola	Autószerelő	Középfokú	5 hónap
3AK. IHC. MAVII	Intézményműködés (vállalkozás)		2 hét